

Eritrea Symposium 2019
Frankfurt, Germany
25-27 October 2019

Presentation

ምህናጽ ዕልማናዊ ሲቪክ ስርዓት – Building A Secular Civic State

ቅድሚያ ኣብቲ ቀንዲ ኣርእስቲ ምእታወይ ግን እታ ክንሃንጸ ንደሊ ሃገር ኣብ ከመይ ዝኣመሰለ ኩነታት ኣላ ዝብል ሕቶ ምምላስን ምብራህን ኣገዳሲ ይመስለኒ፡ ነዚ ሕቶዚ ንምብራህ ድማ ንድሕሪት ምልስ ኢሊ ካብቲ ከም ሃገር ዝተመስረትሉ መግዛእቲ ጥልያን ጀሚረ ክሳብ እዚ ዘለናዮ እዋን ኣሕጺረ ክገልጽ ክፍትን ኢዩ። ከምቲ ኩልና ንፈልጦ፣ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ጥልያን ካብ 1890 ክሳብ 1908 ኣብ ዝተካየደ መስርሕ ናይ ጂኦግራፊያዊ ግደባን ሕልኽልኽ ዝበለ ውሽጣዊ ዳይናሚክስ ሕብረተሰብ ኤርትራ ዝጸንሐ ፍልልያትን(ሃይማኖታዊ፣ኤትናካዊን ማሕበራዊ ቀጻላታት) ተጠቂሙ ብዝሓንጸጸ ዝተፈላለዩ መግዛእታዊ ፖሊሲታት(ስጉምትታት) ዝተቀርጸት ሃገር ኢያ፡፡ ኣብ ዝተፈላለዩ ቦታታት ኤርትራ ምምስራት ከተማታትን ምስኡ ዝከይድ ምምሕዳራዊ ትካላትን ምህናጽ፣ናይ መንግሥት ትሕተ ቅርጺን ናይ መራኽቢ መስመራት ምዝርጋሕን፣ ናይ ማይ ጎዳጉዲ ምኳዓትን ኣብቲ ሕብረተሰብ ኤርትራ ዝፈጠሮ ለውጥን ኣብ ምምዕባል ሃገርን ሃገራውነትን ዘበርከቶ እጃምን ብርቱዕ ምንባሩ ዝከሓድ ኣይኮነን። ይኹን እምበር መግዛእቲ ጥልያን ምምሕዳሩ ንምስፋሕን ንምድልዳልን ዝተከተሎ ፖሊሲ ካብቲ "ፈላሊኻ ግዛእ" ዝብል ሓፈሻዊ መትከል መግዛእቲ ኤውሮጳውያን ዝተፈልዩ ከምዘይነበረ ምግንዛብ ኣድላዩ ኢዩ። ስትራቴጂ መግዛእቲ ጥልያን ኣብቲ ሕብረተሰብ ዝጸንሐ ብዙሕነት ናይ ሃይማኖት፣ ኤትኒክን (ብሄር) ባህልን ብምምዝማዝ "ልዕለ ኩሉ" (super partes) ኮንካ እቲ ናይ ሕድሕድ ዝምድናታት ብዙሕ ከይቀየርካ፣ ንኩሉ ብምፍታው (ብምሕቋፍ) ደገፍ ረኺብካ ዕብላላ ንምርግጋጽ ዝግለመ ከምዝነበረ ብሩህ ክኸውን ይግባእ። ጂኦግራፊያዊ ግደባት ድሕሪ ምዝዛሙ ኣማሓደርቲ ግዝኣት ኤርትራን ምሁራት ዜጋታቱን ብምውፋርን ንገለ መኳንንቲ ብምድላልን፣ ብዛዕባ ዝተፈላለዩ ሕግታት እንዳባ፣ኩነታት ውነና መሬት፣መበቀልን ትውልድን ናይ ዝተፈላለዩ ክፋላት ሕብረተሰብን፣ ሂወት ታሪኽ ሰበሰልጣንን መኳንንቲ ከበሳን ዝምልከት ደቂቕ መጽናዕቲ ድሕሪ ምክያድ ኣብ 1.ሃይማኖት 2.ኤትኒክ 3.ቋንቋ ዝተሞርኮስ ፖሊሲ ክሳብ ግዜ ስዕረቱ ዝተጠቐመሎም ሚላታት ናይ ፈላሊኻ ግዛእ ኮይኖም ጸኒሖም ኢዮም። ናይ ሃገርን ሃገራዊነት መልክዕ ምልባሳ ዘይከሓድኳ እንተኮነ እቲ ዝተከተሎ ፖሊሲ ዝገደፎ ስምብራት ግን ክሳብ ሎሚ ዝርኣ ዘሎ ኢዩ።

እቲ ድሕሪ መግዛእቲ ጥልያን ዝሰዓበ ወታሃደራዊ ምምሕዳር እንግሊዝ ብዘይካቲ ኣብ ቁጠባዊ ሂወት ዘካየዶ ኣዕናዊ ፈተነታትን ምጥባቕ ምምቕቓል ኤርትራን ነቲ ብመግዛእቲ ጥልያን ዝተሃንጸ ሃገርን ሃገራውነትን ዘምጸኦ ዓቢ ለውጢ ኣይነበረን ክበሃል ይከኣል።

መግዛእቲ ኢትዮጵያ ንኤርትራ ከም ሃገር መጠን ክድምስሳ ምፍታኑ፣ እቲ ዘጋጠመ ዕንወትን ህልቀትን ገዲፍካ ህዝቢ ኤርትራ ናብ ብረታዊ ቃልሲ ከምዝኣቱ ኣገዲድዎስ፣ ብዙሕ ክሳራ ከፊሉ ሃገሩ ከፍልጥን ሃገራውነቱ ዝይዳ ከድልድልን በቂዑ ኢዩ። ድሕሪ 30 ዓመት ብረታዊ ቃልሲ ዝተረከበ ነጻነት ሓድነት ህዝብን ሃገርን ዘስጠመን እቲ ንነዊሕ

ዓመታት ዝፍተን ዝነበረ ዝተፈላለዩ ናይ ምምቕቓል ሚላታት ዘፍሸለ ምንባሩ ብሩህ ክኸውን ይግባእ። ሃገራውያን ኣብ ዝለዓለ ጥርዚ ዝበጽሑ መድርኽ ምንባሩ ክዝንጋዕ የብሉን። እዚ ክውንነት'ዚ ብዝኮነ ይኹን ኣጠማምታ ክቅየር ዘይክእል ታሪኻዊ ሓቂ ኢዩ። እቲ ዝዓበየ ምስክር ድማ ብ99.8 ሚኢታዊት ድምጺ ህዝቢ ኤርትራ ምርግጹ ኢዩ።

እቲ ኣብ እዋኑ ዝተመስረተ ግዚያዊ መንግስቲ ኤርትራ ኣብቲ ቀዳማይ ዓመታት ናይ ነጻነት ዘጸደቐ ፖሊሲ፣ ምህናጽ ሃገር ዘሓይልን ዘተባብዕን መንነትን ሓድነትን ህዝቢ ኤርትራ ዘደልድልን ዲሞክራሲያዊን ንሕጊ ዝምእዘዝ ስርዓት ክትከል ዘተስፉ ስጉምታት ምንባሩ ካብቲ ዝተፈላለዩ ሰነዳት ምርዳእ ይከኣል። (ሃገራዊ ቻርተር፣ ማይክሮ ኤኮኖሚክ ፖሊሲ፣ ቅዋምን ዝተፈላለዩ ኣብቲ እዋን'ቲ ዝወጹ ኣዋጃትን ምምልካት ይከኣል)። ኮይኑ ግን ኣብ ግብሪ ክትርጎም ኣይከኣለን። እዚ ፖሊሲታት'ዚ ኣብ ግብሪ ክትርጎም ብዘይምክኣሉ ድማ ሎሚ ህላዌ ሃገርን ምህናጽ ሃገርን ኣብ ዓቢ ሓደጋ ወዲቑ ይርከብ። ዶባት ኤርትራ ተቐይሩ ይርከብ፣ ናይዚ ፖሊሲታት'ዚ ኣብ ግብሪ ዘይምውዓሉ ጥራይ ዘይኮነ፣ ብኢሳያስ ዝምራሕ ጉጅለ ኣብዚ እዋንዚ ዝክተሎ ዘሎ ፖሊሲ ንህላዌ ሃገርን ህዝብን ኤርትራ፣ ኣብ ብርቱዕ ሓደጋ ኣእትይዎ ይርከብ። ኣብ ርእሲ'ዚ ብዝተፈላለዩ ወገናት እንዳተደፍኦ ንታሪኽን ቃልስን ህዝቢ ኤርትራ ዝቕይርን ኣብ ሕቶ ምልክት ዘእቱን ምንቅስቓሳት'ውን እንዳሰፍሖ ይከይድ ከምዘሎ ይረኣ ኣሎ። እዚ ተርእዮ'ዚ ኣብ ህዝቢ ዝፈጥሮ ዘሎ ምድንጋርን ስክፍታን ቀሊል ኣይኮነን።

ኣብ መወዳእታ ዘልዕሎ ሕቶውን ኣለኒ፡ ንሱ ድማ ኣብቲ ናይ ስደት ተቃውሞን ህዝብን'ከ እዚ ሓደጋዚ ርዳኦ ኮይኑ'ዶ ይከይድ ኣሎ? ኣብ ሃገርን ሃገራውያንን ናይ ሓባር ርድኢት ምህላወ ርግጻኛታት ዲና? ክሕሰቡሉን ክዝተየሉን ዘለዎ ሕቶ ኮይኑ ይረኣየኒ።

ቀጺለ እምበኣር ናብቲ ቀንዲ ኣርእስቲ ቅድሚ ምእታወይ ግን፣ ክልተ ኣገደስቲ ኣምራት ምብራህ ኣድላዩ ኮይኑ ይረኽቦ። ንሳተን ድማ "ምህናጽ ሃገራዊ ወይ ምምሕዳራዊ ስርዓት ዝብል ኣምርን ዕልማናዊነት ዝብል ኣምር ኢየን።

1. ምህናጽ ሃገራዊ ወይ ምምሕዳራዊ ስርዓት፡ ማለት "ኣብ ሓደ ጂኦግራፊካዊ ክልል (ሃገር) ንኣገዳሲ ጠለባት ናይ ህዝቢ ንምምላእ ዘድሊ ኣድማዕን ነባርን ትካላት ንምህናጽ ዝካየድ ጻዕሪ ዝምልከት መስርሕ ኢዩ። ብሓፈሻ ትሕተ ቅርጽን ዝተፈላለዩ ናይ ኣገልግሎት ትካላትን ኣብ ምህናጽ ዘተኮረ መስርሕ ኮይኑ፣ ካብ ደገ ክመጽእ ዝክእል ወራር ንምክልኻልን ውሽጣዊ ሰላምን ርግኣትን ዘረጋግጽ ናይ ጸጥታ ትካላት ምህናጽ፣ ምእካብ ቀረጽ፣ ምውሓስ ናይ ትምህርትን ጥዕናን ኣገልግሎታት፣ ምዝርጋሕ ናይ መገዳዘያን መራኽብን ትሕተ ቅርጺ፣ ምህናጽ ጥንቁቕ ቁጠባዊ ምምሕዳር (ፖሊሲ) ዘጠቃልል መስርሕ ኢዩ።"

2. ኣምር ዕልማናውያንት (ብትግርኛ) ሰኩላሪዝም (ብእንግሊዝ)። እዚ ኣምር'ዚ ፍልስፍናዊ ትርጉሙ ንሂወት ወዲ ሰብ ብመንፈሳዊ ዓይኒ ዘይኮነስ ብዓለማዊ (ነገራዊ) ዓይኒ ክርኣ ከምዘለዎ ዘመልክት ኢዩ። ብካልእ ኣዘራርባ ኣብ ሂወቱ ኣብ መሬት ኣብ ዝነብረሉ ጊዜ ዘድልይዎ ጭቡጣት ነገራት ክረክብ ከምዘለዎ ምእማን ማለት ኢዩ። ፖለቲካዊ ትርጉሙ ድማ መንግስታዊ ትካላትን ወከልቲ መንግስትን ካብ ሃይማኖት ዝተፍልዩ ወይ ነጻ ክኮኑ ከምዘለዎም ዘመልክት መትከል ኢዩ። ዕልማናውያንት ማለት ጸረ ሃይማኖት ምኳን ኣይኮነን፣ ካብ ሃይማኖታዊ ጉዳያት ነጻ(መንገኛ) ምኳን ማለት ኢዩ።

ንኩሎም ሃይማኖታት ብማዕረ ምርአይን ፣ ንኣመንቲ ዘይኣመንትን ዜጋታት'ውን ብሓደ ዓይኒ ክተሓዙ ዘዘኻኸር መራሒ ሓሳብ ኢዩ ።

ዕልመናዊ ሲቪክ ስርዓት- ክብሃል ከሎ እምበኣር ፖለቲካን ሃይማኖትን ዘይሓወ-ስን ነጻ ኣካላት ምኳኖም ዝኣምንን፣ ኩሎም ሃይማኖታት ነጻን ማዕረን ምኳኖም ዝቐበል፣ ሓደ ኣብ ናይ ካልእ ምትእትታው ዘየፍቅድን ኣብ ሕግታትን ኣብ ስርዓተ ትምህርትን ጽልዋ ሃይማኖት ክህሉ ባይታ ዘይከፍትን ኢዩ ።

ዕልመናዊ ሲቪክ ስርዓት ምስ ሃይማኖት ብዘሎ ዝምድና ጥራይ ዝግለጽ ኣይኮነን፡፡ ስርዓተ ትምህርቲ ካብ ጽልዋ ፖለቲካን ሃይማኖትን ነጻ ንክኸውን ዝሰርሕ፣ ዝርጋሐ ትምህርታዊን ናይ ሕክምና ኣገልግሎትን ዘረጋግጽ፣ ናይ መገዓዝያን መራከቢን ኣገልግሎት ኣብ ምዝርጋሕ ዝጽዕር፣ ፍትሕን ደሞክራሲን ከንግስን ተሳታፍነት ኩሉ ክፍልታት ሕብረተሰብ ብማዕርነት ዘውሕስን ክኸውን ይግባእ። ነዚ ኩሉ ዘረጋግጽ ቅዋማዊ ፖለቲካዊ ስርዓት ክምስረት ናይ ግድን ይኸውን፡ እዚ ፖለቲካዊ ስርዓት ዚ ኣድማዕን ንጽንጽውን ኤትኒካዊን ብዙሕነት ዘረጋግጽን መታን ክኸውን ዘይምእኩል ዲሞክራሲያዊ ምምሕዳር ክህነጽ ይግባእ። ውልቃዊ ነጻነት ፣ ፖለቲካዊን ስብኣዊን መሰላት ዜጋታት ውሑስ ክኸውን ይግባእ። ምዕሩይን ኣሳታፍን፣ ብሕጊ ዕዳጋ ዝምራሕ ግላዊ ወፍርን ተበግሶ ውድድርን ዘተባብዕ ቁጣባዊ ፖሊሲ ዝክተል ፖሊቲካዊ ስርዓት ምስዝህሉ ማሕበራዊ ፍትሕን ቁጠባዊ ዕብየትን ምርግጋጽ ይከኣል ።

ኣብ መወዳእታ ንምጥቕላል ዝኣክል ደሞክራሲያዊትን ምዕብልትን ኤርትራ ንምህናጽ ፡

1. ብቅዋም መሰረት ዝተሓንጸጸ ቅርጺ ማእከላይ መንግስቲ ምህላው ጥራይ ዘይኮነ፣ ናይ ነብሲ ወከፍ ኣካል መንግስቲ ስልጣንን መዝነትን ብብሩህ ክሕንጸጽ ኣድላይነት ኣለዎ ። ኣብ መንገ ፈጻሚ ፈራድን ሓጋግን ኣካል መንግስቲ ምትእትታው ናይ ስራሕ ከይርከብ ውሑስ መቐጻጸሪ መካኒዝም ክህሉ ኣገዳሲ ይኸውን ።
2. ኣብ ውጥን ምሕንጻጽን ምውሳኔን ህዝቢ ዘሳትፍ ዘይምእኩል ምምሕዳራዊ ስርዓት ኣብ ዝተፈላለዩ ደርጃ ምምስራት ፡ እዚ ስርዓት ዚ ምምሕዳራዊ ትካላት ፣ ጠለባት ህዝቢ ብቀረባ ንምርዳእን ንምፍታሕን ዝሕግዝ ምኳኑ ክእመነሉ ይግባእ። ግብራዊ ክኸውን ብኣድማዒ ባጀታዊ ምምቅራሕ ክስነ ኣለዎ ፡ ኣብ ከም ኤርትራ ዝኣመሰላ ብብዙሕነት ጽንጻ፣ ኤትኒክ (ብሄር) ሃይማኖትን ባህልን ዝፍልጣ ሃገራት እዚ መስርሕ ዚ ፍሉይ ኩነታተን ብምምዕባል ማዕርነተንን ተሳፍነተንን ዘረጋግጹሉ ሃዋሁ ክፍጠር ዝፈቅድ ኢዩ ።
3. መንግስቲ ካብ ሃይማኖት ሃይማኖት ድማ ካብ መንግስቲ ነጻ ክኸውን፣ ስርዓተ ትምህርት ካብ ምትእትታው ፖለቲካን ሃይማኖትን ነጻ ክኸውን ይግባእ ።
4. ግቡእን መስልን መሰረታዊ ነጻነትን ዜጋታት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ብማዕርነት ዘውሕስን ዘረጋግጽን ስርዓት ክኸውን ።
5. ኣብ መላእ ሃገር ዝርጋሐ ዘለዎ ፣ ተሳታፍነት ዜጋታት ዘተባብዕ ፣ ድልየት ህዝቢ ንምርዋይ ዝግለመ ቁጠባዊ ፖሊሲ ክሕንጸጽ ይግባእ ።

እዚ ከም መበገሲ ኮይኑ ኣብ ክትዕ ክዓሙቕ ክሰፍሕን ክእረምን ዝክእል ምኳኑ ብምእማን ዘረባይ ይዓጹ ።

ደስበለ መሓሪ